

פלגש במלך ובאדם רגיל

א. הנחת היסוד היא שהמלך מחויב למצוות התורה כאדם רגיל (דברים יז, יט-כ): והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם: לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. מפתיע אפוא היתרו של המלך בפלגש (שמואל ב ה, יג): ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם אחרי באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות. מהי פלגש? מה ההבדל בינה לאשת איש רגילה? נלמד את תשובתו של רב (סנהדרין כא): מאי נשים ומאי פלגשים? - אמר רב יהודה אמר רב: נשים, בכתובה ובקידושין, פלגשים - בלא כתובה ובלא קידושין.

פלגש היא אישה בלא כתובה וקידושין, והמלך מותר בה בכל זאת. כיצד יתכן הדבר, הרי המלך מצווה במצוות כאדם רגיל! האם עלינו ללמוד מכך שגם אדם רגיל מותר בפלגש, אישה בלא קידושין? אם כן, מהי משמעות הקידושין והנישואין ולשם מה יש בהם צורך? ובפשטות קידושין ונישואין הם הדרך להתיר חיי אישות כך שאדם רגיל אסור בפלגש, ותשוב השאלה: איך המלך מותר בה?

נסה להתמודד עם השאלה.

ב. רבותינו הראשונים הלכו במספר דרכים ונתחיל ללכת עם הרמב"ן. הוא מסכים עם ההנחה שדין המלך כהדיוט, ולומד מהיתרו של המלך בפלגש שגם הדיוט מותר בה (המיוחסות לרמב"ן רפד):

לא ידעתי במה יסתפקו בה דודאי מותרת היא כיון שיחזרה לעצמו. שלא נאסרה אשה בזנות לישראל אלא ממדרשו של רבי אליעזר בן יעקב, נמצא אח נושא אחותו ואב נושא בתו (אם נתיר זנות לא יהיה ידוע מי האב ויבוא לידי גילוי עריות) ועל זה נאמר ומלאה הארץ זמה. אבל כשנכנסה בביתו והיא מיוחדת וידועה לו בניה נקראים על שמו ומותרת (גם ללא קידושין) שהרי דוד נשא אותה. ולא הזכר בכתוב ולא בגמרא הפרש בין מלך להדיוט. ומצינו גדולי ישראל נושאים אותה. שנאמר ועיפה פילגש כלב ילדה. וגדעון שופטן של ישראל שדבר בו ה' כתיב בו ופילגשו אשר בשכם ילדה לו. וא"ת שהשופט הרי הוא כמלך מפני שנהוג שררה על הציבור ופילגשו ידועה. נתת דבריך לשיעורים להתירה לבעלי

השם... שמא תאמר מן התורה היא מותרת ומדבריהם הוא דגזור. וכי באיזה מקום הזכרה גזירה זו בתלמוד, ואיזה ב"ד נמנו עליה, ובאיזה זמן נשנית משנה זו.

מה לומד הרמב"ן מהיתר המלך בפלגש? מתי יחסי אישות ללא קידושין אסורים ומדוע פלגש מותרת?

אישות ללא קידושין אסורה בשל החשש שהאישה תהרה ולא יהיה ידוע מי האב. אך בפלגש יהיה ידוע מי האב: הוא אמנם לא מקדש אותה, אך היחסים בניהם קבועים – 'אבל כשנכנסה בביתו והיא מיוחדת וידועה לו בניה נקראים על שמו ומותרת'.

אחד המוקדים האפשריים לאיסור הוא הפסוק הבא (דברים נג, יח):

לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל.

מסביר הרמב"ן (שם):

והנראה בעיני בלאו הזה, כי הוא אזהרה לב"ד שלא יניחו אחת מבנות ישראל להיות יושבת בפרשת דרכים בעינים על הדרך לזמה או שתתקן לה קובה של זונות כמנהג ארצות זרים... וכן יזהיר לב"ד על הקדש.

חזור אל השאלה מהי משמעות הקידושין והנישואין אם אדם מותר בפלגש, קשר קבוע ללא קידושין ונישואין. מה אתה חושב? מה הרמב"ן יענה?

ג. הרמב"ן לומד אפוא מהיתר המלך בפלגש שגם הדיוט מותר בה, שכן אין חילוק בין מלך להדיוט. לדבריו, יחסים קבועים ללא קידושין – 'כשנכנסה בביתו והיא מיוחדת וידועה לו בניה נקראים על שמו' – אינם נחשבים כזנות. **הרשב"א** חולק על כך וסבור שהתורה אוסרת ביאה ללא קידושין (שו"ת הרשב"א ד, שיד):

והנה אני לא באתי להתיר להראות פנים שיהא מותר לישא בת ישראל לפלגש כ"ש על אשתו הכשרה הנשואה לו בקידושי'. שהרי משנתנה תורה נתחדשה הלכה ואסרה הפילגש והיא אשה המזומנת לו בלא כתובה וקידושין. ונקראת פלגש כדרך שאמר הכתוב ולבני הפילגשים אשר לאברהם. ופילגשו ושמה ראומה. וכן פלגש אביו. והיא הקדשה בדרך, איה הקדשה. והוא שאסרה תורה כמו שאמר הכתוב ולא תהיה קדשה, שאסרה עתה בלאו. וגם זה בכלל לא תחלל את בתך.

כיצד יסביר הרשב"א את היתר המלך בפלגש? נלמד את תשובת ה**רדב"ז** (שו"ת רדב"ז ד, רכה):

אבל הראב"ד ז"ל כתב ויש ספרים שכתוב בהן פלגשים קדושים בלא כתובה עכ"ל. אף מדבריו למדנו שרוב הספרים הם כגרסא שלנו. גם הרשב"א ז"ל נראה שגורס פלגשים

קדושין בלא כתובה שכך כתב בתשובה ששאלו ממנו באחד שהיה תופס נכרית מיוחדת וגיירה ונתן לה קדושין והוא עמה בלא כתובה. והשיב ז"ל ואם לא שהחרמתם אפשר היה שיוכל להשהותה אצלו דהיינו פילגש עד כאן. הרי לך שהשאלה היתה במקודשת והשיב דהיינו פילגש.

ניצד יסביר הרשב"א את הגמ' שמתירה פלגש למלך? מה המקור לאיסור ביאה ללא קידושין?

לדבריו, אישה ללא קידושין אסורה גם למלך. הפלגש שמתרת למלך היא אישה שהתקדשה לו והחטרון הוא בכתובה בלבד ולא בעצם הקידושין. הוא לומד את האיסור מהפסוק 'לא תהיה קדשה', פסוק שאוסר לדעתו כל ביאה ללא קידושין, גם במערכת יחסים קבועה.

חשוב היטב: מהי נקודת המחלוקת בין הרמב"ן לרשב"א? מהי סברת הרשב"א? מדוע וכיצד הוא מכליל כל ביאה ללא קידושין במצוות 'לא תהיה קדשה'?

ד. המשותף לרשב"א ולרמב"ן הוא ההנחה שאין הבדל בין מלך להדיוט: הרמב"ן הרחיב בעקבותיה את היתר המלך להדיוט, והרשב"א הרחיב את איסור ההדיוט למלך¹. בניגוד לשתי דרכים אלו, **הרמב"ם** מחלק בין מלך להדיוט (מלכים ד, ט):
 וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופלגשים, נשים בכתובה וקדושין, ופלגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו, אבל ההדיוט אסור בפילגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד.
 מדוע הדיוט אסור בפלגש? מהו מקור האיסור? אם מקור האיסור הוא הפסוק 'לא תהיה קדשה' כהבנת הרשב"א², כיצד המלך מותר בפלגש, הרי המלך מוזהר בכל מצוות התורה כהדיוט?

נסה להתמודד עם השאלה ולהסביר את ההבדל בין מלך להדיוט.

ה. מקור אפשרי לאיסורו של הרמב"ם על הדיוט בפלגש הוא דבריו בהלכות אישות (א, ט):

1. ולדבריו הפלגש המותרת היא אישה שהתקדשה למלך ללא כתובה.
 2. "והוא שאסרה תורה כמו שאמר הכתוב ולא תהיה קדשה, שאסרה עתה בלאו".

קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל, לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה.

וכך עולה מדבריו בספר המצוות (שנה):

והמצוה השנ"ה היא שהזהירו שלא לבא על אשה בלא כתובה ובלא קדושין והוא אמרו ית' (שם) לא תהי' קדשה מבנות ישראל.

חשוב היטב: אם הפלגש אסורה על הדיוט מהפסוק לא תהיה קדשה, כיצד היא מותרת למלך, וכי המלך אינו מצווה בלא תהיה קדשה?

1. בעקבות קושיה זו, טען הרדב"ז שהפלגש אסורה להדיוט מדרבנן בלבד (שם):

אבל אני בדקתי בספרים הישנים ובכולם נמצא כתוב פילגשים בלא כתובה ובלא קדושין. ולפיכך אני אומר שמה שכתב הרב בהלכות אישות לא מיירי באדם שמייחד לו אשה בביתו אלא במי שבועל אשה דרך זנות ודרך מקרה ומניחה והולך ואעפ"י שאינה מופקרת לכל מכל מקום קדשה היא לדעת הרב ז"ל. אבל במי שמייחד לו אשה דהיינו פילגש לא איירי הכא אלא בהלכות מלכים ואין בה לא לאו ולא מלקות ולא איסור תורה שאם היתה אסורה מן התורה לא היתה מותרת למלך. אבל איסורא דרבנן איכא ולגבי מלך או נשיא לא גזרו דאינה בושה מלטבול אבל גבי הדיוט גזרו דכיון שהיא בושה לפעמים בושה מלטבול... ומה שהקשה הרב (הרמב"ן, שהתיר פלגש) היכן מצינו גזרה זו. קרוב אני לומר שבכלל גזרת יחוד הפנויה היא שהרי תכלית גזרת ייחוד פנויה היא שלא יבוא עליה ואין טעם לומר שגזרו על יחוד הפנויה במקרה ולא גזרו על יחוד הפנויה תדיר, ולפיכך אני אומר אחר בקשת המחילה שהיא בכללה. ומעתה אין קושיא מפלגש בגבעה ולא מזולתם שהיו להם פלגשים שקודם שגזרו על הפנויה היו. ומכל מקום לא גזרו על המלך מטעמא דאמרן לעיל דאינה בושה מלטבול אלא אדרבא מתפארת להיות פלגש למלך. ונראה לי דהוא הדין לנשיא אם נשמעים אליו כל ישראל כאשר נשמעים למלך שמותר בפלגש.

מה המקור לאיסור פלגש להדיוט לדברי הרדב"ז? מה הוא לומד מהיתר המלך? כיצד הוא מסביר את ההיתר?

הרדב"ז לומד מהיתר המלך שמהתורה הפלגש מותרת גם להדיוט: אם היא היתה אסורה מהתורה להדיוט היא היתה אסורה גם למלך. להבנתו, הרמב"ם לא התייחס בהלכות אישות לקשר קבוע,

'אדם שמייחד לו אשה בביתו', אלא רק לקשר זמני וארעי, 'בועל אשה דרך זמות ודרך מקרה ומניחה והולך'. חכמים אסרו פלגש שמא תתבייש ולא תטבול, ובמלך אין חשש שכזה.

חזור אל דברי הרמב"ם בהלכות אישות, למד אותם בקול ופרש אותם לדברי הרדב"ז. מה החידוש בפירושו?

ז. הכסף משנה בהלכות מלכים חולק על פירוש הרדב"ז שהפלגש אסורה מדרבנן בלבד (שם):

ומאחר שרבינו סובר שהבא על פנויה שלא לשם קידושין לוקה כמו שכתבתי א"כ הדיוט אסור בפלגש.

עולה מדבריו שהפלגש אסורה לדעת הרמב"ם מדאורייתא, מדין 'לא תהיה קדשה', ולא מאיסור דרבנן חדש. כך עולה גם מדברי הרמ"א (אבה"ע כו):

אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו, יש אומרים שמותר והוא פלגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים). וי"א שאסור, ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (דברים כג, יח) (הרמב"ם והרא"ש והטור).

איך נסביר לפי הבנה זו את היתר המלך בפלגש? אם היא אסורה להדיוט מהתורה איך היא מותרת למלך? **הריב"ש** כותב (שצח):

נראה לדעתו שאסור ההדיוט בלאו דקדשה. שהרי היא מכינה עצמה לביאה בלא קדושין. והתר המלך לדעתו נראה לי שמתורת משה רבינו לא למדנו, מתורת שמואל הנביא למדנו. ממה שכתוב בפרשת מלך ואת בנותיכם יקח וכו'. וכיון שיש רשות למלך ליקח נשים ופלגשים כרצונו מאשר יבחר, שכן כתב בפרשה ההוא, א"כ לא נחשבה לזונה בשביל זה שהרי מחקי המלוכה הוא זה, אדרבה, אם היתה מונעת עצמה ממנו היתה עושה שלא כדין.

נתבונן בפסוקים שמהם לומד הריב"ש את ההיתר (שמואל א ת, יא-יג):

ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מרכבתו: ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים ולחרש הרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו: ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות.

מהי תשובת הריב"ש? תשובתו מובנת לך? אתה מבין איך אפשר ללמוד מהפסוק את היתר המלך?

הדברים קשים לכאורה: הפרשייה עוסקת בזכויות המלך ומאפשרת לו לכפות על אנשים לעבוד אצלו, ואיך אפשר ללמוד ממנה שהמלך מותר באחד מאיסורי התורה?³

ח. האבני נזר מסביר את היתר המלך בדרך אחרת (אבני נזר אבה"ע קכא):

ומה שמותר המלך בפילגש כתב הריב"ש שם כי זה מתורת משה לא למדנו מתורתו של שמואל במשפט המלוכה למדנו, ולדידי דוחק לומר כן, אלא כיון שנאסרה מחמתו לכל העולם ואגודא ב', דאשתו של מלך אסורה לכל העולם⁴, חשובה כאשתו לענין זה שתהי' מותרת... ונדע שהרי קטנה⁵ הנשאת נשואין דרבנן... וקשה לה"מ וריב"ש (שכל ביאה ללא קידושין אסורה מהתורה) דאיך קידושין דרבנן יתירו איסור תורה (ואיך מותר לבעל לחיות עמה, הרי קידושיה אינם חלים מדאורייתא וא"כ היא אסורה מהתורה), ועל כרחך כיון דסוף סוף אגודא ביה (בקידושין דרבנן) שלא תוכל להנשא לאחר יצאתה מתורת קדשה... הכי נמי במלך כיון דאגודא ביה, ודווקא מיוחדת דעלמא שאין בה שום איסור לאחר נקראת קדשה.

הסבר את תשובתו של האבני נזר: מדוע המלך מותר בפלגש למרות שהדיוט אסור מהתורה? מהו יסוד ההיתר?

היתר הביאה מותנה לדבריו באיסורה של האישה על העולם, איסור שמייחד אותה לבעלה. זוהי הבעיה בפלגשות: הקשר אולי קבוע, אך האישה אינה אסורה על העולם וההיתר לאיש מותנה באיסורה על העולם. זוהי סיבת ההיתר במלך: למרות שהמלך לא קידש אותה, היא אסורה על העולם בשל כבוד המלך, איסור שמתיר אותה למלך. היתר האישה מותנה בדרך כלל בקידושין בשל הצורך באיסורה על העולם, ולכן גם איסור שנובע ממקום אחר⁶ יכול 'להחליף' את הקידושין ולהתיר את האישה בצורה דומה.

נסה להתבונן בדברים: מהי משמעותם? מה החידוש בהם? מה החידוש באמירה שהיתר האישה מותנה באיסור על העולם?

ההבנה הרגילה היא שהאיסור על העולם הוא תוצאת הקידושין שמתירים את האישה לבעלה. באבני נזר מתחדשת כאמור הבנה שונה: הקידושין מתירים את האישה לבעלה בשל האיסור על העולם, ולכן גם איסור אחר יכול להחליף אותם ולהתיר בצורה דומה.

3. ועוד, האם הנביא יכול להתיר את איסורי התורה?

4. ואפילו ללא קידושין, גם פלגש המלך נאסרה על כל העולם ואפילו לאחר מיתת המלך, ובשל כבוד המלכות. וראה רמב"ם מלכים ב, א: "וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו אלא מלך אחר, לפיכך אבישג היתה מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה".

5. שאביה מת.

6. כאיסור פלגש לעולם שנובע מכבוד המלך.

ט. ניפגש לסיום הדף עם דברי הרב יעקב אריאל. הוא דן בשאלה האם זוג שנשוי בנישואים אזרחיים עובר על איסור לא תהיה קדשה (באהלי תורה א, עה):
 אשה יהודיה נישאה לבעל יהודי בנישואין אזרחיים בחו"ל לאחרונה החליטה לחזור בתשובה עלתה ארצה בגפה ורוצה להשפיע על בעלה לחזור בתשובה כמותה האם מותר להם לדור ביחד כזוג נשוי עד שיעלה בידה לשכנעו לקדשה בקידושי תורה כדת משה וישראל.

הרב אריאל הולך בדרכו של האבני נזר ולומד מהיתר המלך שנישואים אזרחיים אינם כלולים באיסור (שם):

ונמצא שיש שתי דרכים להוויית האישות דרך אחת ע"י חופה וקידושין כדת משה וישראל ודרך אחרת ע"י קנין ממוני, ולא מצינו קנין ממוני באשה מישראל אלא במלך ובאמה העבריה. ואשה כזאת אינה קדשה ומותרת לבעלה, והטעם לכך הוא שאשה קנויה אינה מופקרת לכל שהרי משועבדת היא לאדוניה ולכן אינה "קדשה". העולה מדברינו הוא שאם האשה הפנויה קשורה בקשר מסוים לאיש הזה אע"פ שאינה נשואה לו כדת משה וישראל אך אין אפשרות לאף אדם אחר לשאתה אין היא "קדשה" אף לדעת הרמב"ם כי "קדשה" היא רק זו המופקרת... אך כשהיא מייחדת את עצמה לאדם אחד ואסורה לאחרים אפילו כשהאיסור לאחרים הוא רק מהלכות עבדות או מדיני המלך שאסור להדיוט להשתמש בשום חפץ שלו אין היא נחשבת כמופקרת, וזוהי הסיבה לכך שהפילגש מותרת למלך וכן לאדון לאחר ייעוד לדעת הרמב"ם. אמנם אין לדמות נישואין אזרחיים לפילגש אך יתכן לומר שאיסור קדשה גמור אין בה ובנד"ד אשה זו נישאה לו בנישואין אזרחיים... למעשה חוק המדינה לא יכיר בנישואיה לאדם אחר וגם ההלכה לא תתיר לה להינשא לאחר אלא לאחר שתפרד מבעלה הנוכחי פירוד גמור... וא"כ למעשה היא אסורה להינשא לאחרים ולכן לאור האמור לעיל יתכן לומר שאין היא "קדשה" והיא מותרת לבעלה. מיהו אין כאן קיום מצוות עשה של קידושין... אלא הדבר דומה לייעוד ולפילגש של מלך שהתורה הכירה בדרך זו של קנין לאישות אך לפחות אין כאן עבירה בקום ועשה אלא רק ביטול עשה. ולענין ביטול מצוות עשה כאשר הדבר נעשה כדי למנוע את היפרדה מבעלה אם נפשה קשורה בנפשו מאוד יש מקום לדון אם מותר לדחות כרגע את קיום מצוות הקידושין ומצינו שאין חובת קיום מצוות עשה במקום הפסד של יותר מחומש מרכושו ובן זוג נחשב לא פחות מרכוש ומצינו כעין זה לענין קיום מצוות פריה ורביה שאין חובה לבעל לגרש את אשתו כשלא נבנה ממנה אם הוא קשור בה מאוד.

הסבר את דברי הרב אריאל: איך ניתן ללמוד מהיתר המלך בפלגש שזוג שנשוי בנישואים אזרחיים לא עובר על איסור לא תהיה קדשה? מה הקשר בין הדברים?

ננסה לסכם לסיום:

1) המלך מותר בפלגש, וכך מסופר על דוד: "ויקח דוד עוד פלגשים ונשים מירושלם אחרי באו מחברון ויולדו עוד לדוד בנים ובנות". בגמ' מבואר שפלגשות היא קשר ללא קידושין: "אמר רב יהודה אמר רב: נשים, בכתובה ובקידושין, פלגשים - בלא כתובה ובלא קידושין".

היתר זה מעורר להתבוננות: הרי המלך מצווה במצוות התורה כאדם רגיל! רבותינו הראשונים נחלקו בהיקף ההיתר ומשמעותו:

א) הרמב"ן למד מהיתר המלך בפלגש שגם אדם רגיל מותר בפלגש. לדעתו, התורה אסרה בלאו של 'לא תהיה קדשה' רק קשר ארעי, ובפלגש הקשר קבוע, 'כשנכנסה בביתו והיא מיוחדת וידועה לו בניה נקראים על שמו ומותרת'.

ב) הרשב"א חלק על כך, ולדעתו התורה אסרה בלאו של לא תהיה קדשה כל ביאה ללא קידושין. כנראה שגרסתו בגמ' היתה אחרת, ושהוא גרס כראב"ד: "פלגשים קדושין בלא כתובה". גם המלך אסור אפוא באישה ללא קידושין ובפלגש יש קידושין.

2) הרמב"ם סובר שהמלך מותר בפלגש ללא קידושין, כדעת הרמב"ן: "וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופלגשים, נשים בכתובה וקדושין, ופלגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו". אך בניגוד לדעתו, הוא סבור שהדיוט אסור בפלגש: "אבל ההדיוט אסור בפלגש אלא באמה העבריה בלבד אחר ייעוד". לדבריו, תשוב השאלה למקומה: אם הדיוט אסור בפלגש, כיצד המלך מותר בה? למדנו שתי גישות:

א) הרדב"ז למד מההיתר של המלך שגם הדיוט אסור מדרבנן בלבד ומהתורה הוא מותר בפלגש. איסור 'לא תהיה קדשה' נאמר להבנתו ברמב"ם רק על ביאה ארעית ולא על קשר קבוע.

ב) פוסקים אחרים חולקים על כך וסוברים שלדעת הרמב"ם כל ביאה ללא קידושין כלולה באיסור 'לא תהיה קדשה'. כיצד הם יסבירו את היתר המלך? למדנו את תשובתו של האבני נזר: איסור לא תהיה קדשה דורש שהאישה תהיה אסורה הלכתית על העולם ומותרת לבעל - רק אז הקשר נחשב הלכתית לקבוע. אולם, האיסור על העולם יכול לנבוע גם ממקום אחר ולא דווקא מהקידושין, ומאחר שפלגש המלך אסורה משום כבוד המלך על העולם, הרי שהתנאי של האיסור לעולם מתקיים בה, ולכן אין בה איסור לא תהיה קדשה והיא מותרת למלך.